

Úspěch Ústavu v Evropském parlamentu

Miroslav Lehký, náměstek ředitele Ústavu pro studium totalitních režimů, o aktivitách Ústavu během českého předsednictví Evropské unii.

Mohl byste nejprve shrnout přípravy na činnost Ústavu během předsednictví?

Přípravy našich aktivit během předsednictví Evropské unii začaly v podstatě už v květnu 2008, kdy jsme se sešli s vicepremiérem pro evropské záležitosti Alexandrem Vondrou, abychom projednali naše návrhy.

S jakými návrhy jste za panem Vondrou přišli?

Především to byl plán uspořádat v Evropském parlamentu slyšení ohledně vytvoření platformy Evropské paměti a svědomí, která by podporovala a koordinovala činnost všech již existujících evropských institucí zabývajících se totalitní minulostí Evropy. Zároveň by zabezpečovala odborné výstupy těchto institucí pro celou Evropu, zejména západní, kde obecné povědomí o komunismu je poměrně nízké. Druhým naším plánem byla organizace mezinárodní konference *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*, ta proběhla v Praze 15.-16. dubna 2009. Další aktivitou, kterou jsme navrhovali, bylo uspořádání výstavy *Praha očima tajné policie*. Výstava se konala v Bruselu v budoucí české mise při Evropské unii. Dále jsme naplánovali vydání časopisu *Behind the Iron Curtain*, podávajícího přehled československé historie během komunismu a obsahujícího výběr z článků, jež vyšly v revue *Paměť*



Miroslav Lehký

Foto: Jiří Reichl

a dějiny. A konečně jsme chtěli zorganizovat v Praze mezinárodní konferenci pod názvem *20 years after, Dvacet let poté*, která by byla pohledem na vypořádání se Evropou s dědictvím komunismu dvacet let po pádu berlínské zdi. Všechny naše plány byly přijaty a posléze uskutečněny, jen konference *Dvacet let poté* proběhne až v říjnu.

Vraťme se k prvním bodu plánované činnosti, platformě Paměť a svědomí. Jaká by měla být role ÚSTR při jejím vzniku a fungování?

ÚSTR a Česká republika byly v prvé řadě iniciátory této myšlenky. Abychom ji konkretizovali, rozhodli jsme

se oslovit všechny státy EU a vyžádat si od nich odpověď, zda s její realizací souhlasí. Odpovědi přišly ve dvojí rovině, na vládní úrovni a také na úrovni institucí podobných té naší. Žádná z reakcí nebyla odmítavá, přičemž země s totalitní minulostí samozřejmě projevily větší zájem než třeba Malta, která totalitu nikdy nezažila.

To má logiku. Jaké byly vaše další kroky?

Jako nevyhnutné se jevil uspořádat ještě před zahájením českého předsednictví jakýsi koordinační workshop. Ten se uskutečnil ve spolupráci s Úřadem vlády České republiky v listopadu 2008 v Praze. Zúčastnili se ho zástupci devatenácti států a představitelé dvanácti partnerských institucí.

Předpokládám, že tam získal plán na založení platformy konkrétnější rysy...

V závěrečném prohlášení jsme se shodli, že platforma by se měla týkat všech totalitních režimů v Evropě v časovém rozsahu od ruské revoluce v roce 1917 až po konec komunistických režimů ve střední a východní Evropě s tím, že bychom se zabývali i expanzí komunismu do ostatních částí světa. Co se týká právního postavení celé platformy, což je asi nejsložitější problém, sjednotili jsme se na dvou návrzích: platforma by buď



Jednání prvního panelu slyšení v Evropském parlamentu

Foto: Jiří Reichl

byla postavena na roveň nové agentury EU, což je proces značně komplikovaný a časově náročný, anebo, a to se jeví jako nejschůdnější cesta, založena na bázi evropské nevládní organizace na základě mezivládních dohod. V rámci zasedání byla také vytvořena mezinárodní pracovní skupina, která do konce roku 2008 dodala k celému plánu připomínky. Velice aktivní tu byli hlavně Rumuni, Poláci, Švédové a samozřejmě kolegové z Pobaltí.

Takto vybaveni jste se tedy chystali na slyšení v Evropském parlamentu?

Ve spolupráci s Úřadem vlády a vicepremiérem Vondrou se nám podařilo zajistit koncem ledna konkrétní termín slyšení v Evropském parlamentu, které mělo název *Svědomy Evropy a zločiny totalitního komunismu: 20 let poté*. Termín byl stanoven na 18. března, přičemž slyšení mělo dvě roviny. Jeden panel, s názvem *Naše společná historie*, společná evropská platforma, byl obsazen kolegy z odborných institucí, druhý byl postaven na úrovni politické. V prvním panelu vystoupil kromě ředitele ÚSTR Pavla Žáčka i Marius Oprea z rumunského Úřadu pro vy-

šetřování zločinů komunismu, Nicolas Werth z francouzského Institutu současné historie, Camilla Anderssonová ze švédského Institutu pro informace o zločinech komunismu a další. Druhý panel moderovala česká poslankyně v EP Jana Hybášková, která se velmi významně zasloužila o to, aby se slyšení uskutečnilo. V jejím panelu, jehož tématem bylo *Jak se Evropa vyrovnala s dědictvím totality*, promluvil Alexandr Vondra, evropský komisař Ján Figel, který významným způsobem podporoval výsledek platformy, místopředseda EP Alejo Vidal-Quadras, český europoslanec Jan Zahradil a rumunský poslanec László Tokés, v diskusi i komunistický poslanec Miloslav Ransdorf, jehož vystoupení provázely rozpačité úsměvy.

Takže slyšení mělo úspěch?

Sál, kde se konalo, měl kapacitu asi 150 lidí. Nakonec byl problém všechny usadit a já jsem musel stát. Zájem byl skutečně veliký, přijímali jsme gratulace k tomu, že jsme toto téma nastolili. Na závěr slyšení byla přijata rezoluce s názvem *Evropské svědomí a zločiny totalitního komunismu*. Ta má tři body. První žádá ustavení platformy Evropské paměti a svědomí, jež

by podporovala a koordinovala výzkum totalitních režimů s důrazem na nacismus a totalitní komunismus, dále spolupráci jednotlivých archivů v zemích Evropy a vědecké a vzdělávací projekty v EU, jejichž výsledkem by mělo být zvyšování povědomí Evropanů o zločinech totalitních režimů a tím upevňování právního státu, demokracie a lidských práv v evropských zemích. Druhým bodem je výzva k posílení finančních zdrojů na podporu již existujících institucí, které se zabývají vyrovnáním se s totalitní minulostí. Třetí bod žádá, aby 23. srpen jako výročí podepsání paktu Molotov-Ribentrop byl vyhlášen v Evropě jako pamětní den obětí nacismu a totalitního komunismu.

Důležitá je také výzva, aby se platforma Evropské paměti a svědomí stala partnerem Rady EU, Evropské komise a Evropského parlamentu, aby jí její právní postavení umožnilo jednat s těmito institucemi.

Jak složité vlastně bylo prosadit jednání o platformě na plenární zasedání parlamentu?

Naše výzva směřovala do Rady ministrů a Rady zástupců členských zemí EU. Je možné říci, že jsme tuto



Kapacita sálu určeného ke slyšení byla zcela vyčerpána

Foto: Jiří Reichl

myšlenku prosadili vzhledem ke končícímu volebnímu období tohoto parlamentu i k pádu české vlády za pět minut dvanáct. Je tedy úžasné, že se v tak krátkém čase, který nám zbýval, podařilo zařadit téma našeho slyšení na program jednání pléna Evropského parlamentu. Opravdu to nebylo lehké, protože doposud se Evropský parlament na svém plenárním zasedání otázkou vyrovnání se s totalitami v Evropě nezabýval. Zatím jsme měli jen rezoluci parlamentního shromáždění Rady Evropy.

Co rozhodlo ve váš prospěch?

Myslím si, že je to hlavně zásluha lidí, kteří pracovali na uskutečnění našeho slyšení v EP, velký kus práce zřejmě udělali europoslanci-signatáři tzv. Pražské deklarace, což je závěrečný dokument konference *Svědomy Evropy a komunismus*, která se v červnu 2008 konala v Praze. Díky těm všem se na poslední chvíli podařilo na ple-

nární zasedání parlamentu toto téma dostat. Tam bylo 2. dubna – a já to vidím jako historický krok Evropy na cestě vyrovnání se s totalitní minulostí – přijato usnesení Svědomí Evropy a totalita. Z celkového počtu 731 poslanců pro něj hlasovalo 553, zhruba 40 se hlasování zdrželo a 40 bylo proti. K samotnému usnesení je nutno říci, že body 13, 14 a 15 obsahují všechny tři požadavky závěru přijatého při našem březnovém slyšení. Považuji to skutečně za velký úspěch. Myšlenka uskutečnit slyšení o vzniku platformy v Evropském parlamentu vznikla totiž na půdě našeho Ústavu v roce 2008, tedy v době, kdy existoval jen pár měsíců, a již 2. dubna 2009 ji přijalo plenární zasedání Evropského parlamentu. To samo o sobě dokládá význam činnosti naší nové instituce a všech jejích pracovníků, důležitost poslání Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek.

Co bude následovat?

Na závěr usnesení pověřuje Evropský parlament svého předsedu, aby předal toto usnesení Radě Evropy, Evropské komisi, parlamentům a vládám členských, kandidátských i přidružených zemí Evropy. A i když pád české vlády do určité míry narušil kontinuitu celého procesu, důležité je uvědomit si, jak šťastné je pro nás předsednictví Švédska, které následuje po tom našem. V roce 2011 navíc Evropě předsedá Polsko. Dá se říci, že Švédsko i Polsko naši myšlenku podporují, takže naším úkolem je dál pracovat na jejím prosazení i pod švédským předsednictvím. Mohlo by to být o to snazší, že v obou zemích máme partnerskou instituci. Už teď se vše vyvíjí dobře. Poslední zpráva je, že 15. června 2009 přijala Rada EU na úrovni ministrů zahraničních věcí na svém zasedání v Lucemburku výzvu Evropského parlamentu k založení platformy.

pd